

סקירת ספרים

Chick TV: Antiheroines and Time Unbound

Yael Levy, Syracuse University Press, 2022. 200 pages

ענת סלע ענבר*

טוב להכיר עוד ועוד כותבות ופרסומים העוסקים בהיבטים שונים של נשיות ופמיניזם בטלוויזיה בכלל ובסדרות טלוויזיה בפרט – נושאים רלוונטיים ועכשוויים שטרם מוצו במחקר. לכן שמחתי לקבל לקריאה את ספרה של חוקרת הטלוויזיה יעל לוי *Chick TV: Antiheroines & Time Unbound*. במונח Chick TV (מאכן והלאה – "טלוויזיית בנות") הכוונה לסוגה הפונה לקהל נשי, שהוא הצרכן העיקרי שלו, עוסק בנושאים הנחשבים נשיים ומאופייין בדמויות מרכזיות נשיות – סוגה שמסורתית נתפסת כשטחית ונחותה. מחקרה של לוי הוא צעד נוסף לעבר טשטוש ההיררכיות התרבותיות הפטריארכליות, שכן הוא מדגים היטב כיצד בטקסטים עם מאפיינים "נשיים" כאלו יש לא רק מורכבות וחדשנות, אלא גם חתירה תחת הסדר הקיים.

הספר לא עוסק רק באופן כללי בסוגה זו ובסדרות ותוכניות שמזוהות כטלוויזיית בנות, אלא מתמקד בהתפתחותן של דמויות נשיות בסדרות טלוויזיה מתחילת המילניום השני כבעלות מאפיינים אנטי־הרואיים, ומראה כיצד אותן "ילדות רעות" חותרות תחת הסדר החברתי והתרבותי או מתנגדות לו. לוי מתמקדת בקשר שבין המורכבות הנרטיבית והמבנית של הסדרות ובין האנטי־הרואיות של הגיבורות, ומסבירה באופן מאיר עיניים כיצד דווקא מבנים נרטיביים וזמניים (טמפורליים) מורכבים בסדרות מאפשרים ומחזקים את ההתנגדות לסדר הקיים. כל זאת, כאמור, בעיקר בסדרות ותוכניות המזוהות מחד גיסא עם צפייה נשית ומאידך גיסא עם מאפיינים "נשיים" ותוכן "נשי", כגון הישענות על דיאלוגים ולא על פעולה, התרחשויות במרחב הביתי, הצבת דמויות נשיות במרכז, מרכיבים מלודרמטיים ועוד.

מכיוון שאנטי־הרואיות נתפסת כאלמנט גברי, מחקרים קודמים התייחסו בעיקר למופעיו בטקסטים "גבריים" (והתעלמו מהאפשרות לנוכחות אנטי־הרואית בטקסטים המזוהים עם נשיות, כגון אופרות סבון). לעומתם, מחקרים חדשים של חוקרות בתחום

* ענת סלע ענבר, המכללה האקדמית ספיר (anati@mail.sapir.ac.il)

(Brost, 2020; Clavel-Vazquez, 2018) הרחיבו את ההתבוננות באנטי־גיבורים טלוויזיוניים למגוון סוגות, והצביעו על האפשרות של אנטי־הרואיות נשית בחזית של טקסטים המזוהים עם נשיות. בכך עוסק גם ספרה של לוי. אנטי־הרואיות אצל דמויות של גברים קשורה לחוסר יכולתם להתאים את עצמם לסדר החברתי, סדר שמקושר מלכתחילה עם גבריות. לעומת זאת, מסבירה לוי, אנטי־הרואיות אצל דמויות נשיות קשורה בהיותן לא מזינות, מעניקות או מטפחות (nurture). שני המקרים מאתגרים את ההנחות המוקדמות של הסדר הקיים, אולם באופנים שונים.

הטלוויזיה היא מדיום דינמי הרגיש לשינויים חברתיים־תרבותיים, בין השאר בשל שיקולים מסחריים ובגלל אופני הפקה ושידור. הספר עוסק בנקודה הקריטית של תחילת המאה ה־21 בטלוויזיה האמריקנית, אז החלה התגבשותה המשמעותית של דמות האנטי־גיבורה, ועוקב אחר התפתחותה גם בעשור השני של המילניום, תוך השוואה לשיח המחקרי על דמויות נשיות בכלל ולשיח על התפתחותו ומאפייניו של האנטי־גיבור בטלוויזיה האמריקנית.

לצד הדיון באנטי־הרואיות אצל דמויות נשיות, לוי מתמקדת ברעיון של מורכבות המבנה הטמפורלי בסדרות המשתייכות לטלוויזיית בנות כביטוי של התנגדות טלוויזיונית לסדר הנרטיבי, הנקראת כהתנגדות לסדר החברתי. זו מורכבות שהיא מבנה אסתטי הנובע משיקולים כלכליים, תעשייתיים וטכנולוגיים, אך גם כלי פוליטי. לאורך שנות ה־90 וה־2000 הדיון במורכבות הטקסט הטלוויזיוני התייחס בעיקר לדרמות טלוויזיוניות, ובמיוחד לתת־סוגות ולטקסטים המזוהים כגבריים (**אבודים**, **הסופרנוס**, **שובר שורות** וכדומה). אלא שהמורכבות הנרטיבית והטמפורלית שהתפתחה בסדרות דרמה נטועה במידה רבה באופרות הסבון, אחד המקורות של טלוויזיית הבנות. בעוד סדרות דרמה בפריים טיים הציגו עד שנות ה־80 מסגרת קבועה ומתמשכת (העוסקת לרוב במשפחה הגרעינית או ב"משפחת מקום העבודה") אך עם סיפור סגור בכל פרק, הרי אופרות הסבון בטלוויזיה האמריקנית, שהיו מלכתחילה סוגה שיועדה לנשים, ובמיוחד עקרות בית, הציגו סיפורים מתמשכים, הדורשים משאבי זיכרון רבים ומעקב ממושך וצמוד אחרי העלילות (מתוך הנחה סטראוטיפית שיש להן די פניות מחשבתית וזמן להתמקד בעלילות אלו). בספרה לוי מראה כיצד שוב, בסוגה שנחשבת נשית ומוערכת פחות – בדומה לטלוויזיית בנות – ישנה לא רק מורכבות מבנית ונרטיבית שאינה נופלת מזו המוערכת בסדרות הדרמה; אלא גם אותה מורכבות טמפורלית המאפיינת את הטלוויזיה מהעשור הראשון של שנות ה־2000 ואילך (ובאה לידי ביטוי, למשל, בטשטוש בין הסדרתי לאפיזודי, בקפיצות בזמן והבזקים לעבר [פלשבקים], בהשהיה או דחיסה של זמן הסיפור ועוד). כאשר מורכבות זו מופיעה בסדרות

המשתייכות לטלוויזיית בנות, היא מאפשרת את ההתנגדות לסדר הקיים שמבטאות דמויותיהן של האנטיגיבורות, תורמת לה ומעמיקה אותה.

אחת ההבחנות המעניינות והמדויקות בעיניי של לוי, לגבי דמויות נשיות המוצגות כחורגות מהסדר הקיים, מתומצתת בגרף צירים בהיר שבו מוצג טווח התכונות העיקריות של נשים "רעות", בהמשך לדיכוטומיה הפטריארכלית של "קדושה" לעומת "קדשה" – אימהות כמנוגדת למיניות. לאלו מוסיפה לוי את הפרמטרים "אינטלקט" ו"עידון". טווח התכונות המצופה פטריארכלית מנשים ממשטר אותן וקובע למעשה את מיקומן בחברה. חוסר או עודף בכל אחד מארבעת המרכיבים האלו יוצר התנגדות לסדר הקיים וחריגה ממנו ומהציפיות המסורתיות מנשים, ומציב את הדמות הנשית כמורדת ואנטיגיבורה. לדוגמה, חוסר במרכיב האימהות אצל דמות הגיבורה (למשל אישה ללא ילדים) משמעו היעדר אימהיות, ואילו עודף במרכיב זה – הגזמה בתכונות ובמאפיינים הקשורים במשפחתיות – תואם לסטראוטיפים של נשיות מאיימת ושליטת (בריידזילה). כך גם ביחס להיעדר מיניות (דמות לא נשית) או מיניות מוגזמת (הצגה שלילית של הדמות כמפתה וזנותית); לעודף אינטלקט (חכמה מדי ולכן לא נשית ולא מושכת) או חוסר בו (טיפשה מאוד ולכן לא מתאימה לאימהות ולזוגיות); ולמרכיב העידון, "קלאס" – דמות וולגרית היא לא נשית ולא מתאימה לתפקיד האישה בסדר הקיים, אך דמות עדינה מדי, חלשה ושברירית נתפסת כ"נסיכה" מתנשאת ומרוחקת, ולא מתאימה לזוגיות ולמשפחה.

דמויות נשיות שמפגינות מאפיינים אנטי־הרואיים זוהו בעבר פעמים רבות עם דמות הנבל (villain), כלומר עם הדמות "הרעה", ולא עם אנטי־הרואיות. זיהוי כזה הוביל לכך שמצד אחד חוקרים (Mittell, 2015) נטו להדגיש את הריבוי של גברים אנטי־גיבורים בסדרות ואת היעדרן של נשים כאלו – בעוד לטענתה של לוי הן לאו דווקא נעדרו אלא בעיקר לא זוהו ככאלו – ומצד שני לא יוחסו להן אותן תכונות מוערכות ומרשימות שמיוחסות לאנטיגיבורים כמו טוני סופרנו או וולטר וייט, אלא רק תכונות שליליות. מלבד זאת, מציינת לוי, נשים לא זוהו כאנטיגיבורות מכיוון שמצופה מהן לשמור על הסדר, להיות צייתניות, להישאר במקומן ולמלא את תפקידן.

בעשור האחרון התרחב המחקר על אנטי־הרואיות, והחל להתייחס גם לדמויות נשיות משנות ה־2000, ובדרך כלל הן נבחנו לאור המודל או המאפיינים של האנטי־גיבור. אך לדעת לוי, טיפולוגיה של אנטיגיבורות צריכה להתבסס על סוג ההתנגדות שהן מפעילות, ומכיוון שכוחות שונים פועלים על נשים ועל גברים, גם סוגי ההתנגדות שלהם או שלהן לכוחות אלה יהיו שונים. בהתאם לכך, מחקרים בתחום מהשנים האחרונות (Brost, 2020; Clavel-Vazquez, 2018) הדגישו את הצורך להתבונן על

אנטיגיבורות מזווית שונה מזו הניתנת לאנטיגיבורים, ולהתייחס למשל לחוסר החביבות (unlikability) של הדמויות, ולנושאים ספציפיים כמו אימהות ומחלות נפש.

אם המסע של הגיבור מאופיין בשאיפה להשיב את הסדר על כנו, והאנטיגיבור מאופיין בהחדרת רכיבים אנטימוסריים לסדר הקיים, לפי לוי האנטיגיבורות מכניסות לסדר הקיים, הפטריארכלי, מרכיב חתרני של איסדר מגדרי. יותר מכך: לוי טוענת כי אף שגם האנטיגיבורים וגם האנטיגיבורות מאתגרים את הסדר הפטריארכלי הקיים, האנטיגיבורים הפועלים ביחס לסדר הקיים למעשה משמרים אותו, בעוד האנטיגיבורות מציעות סדר אלטרנטיבי. קריאה פמיניסטית בדמויותיהן תבדוק אילו התנגדויות או חתרנות הן מייצרות. כדאי גם לציין שלעיתים קרובות מאפיינים אלו של (ה)אנטיגיבורות ספגו ביקורת, והן נתפסו בתור אגוצנטריות, מניפולטיביות ובעייתיות באופן כללי. אך לוי לא מבקשת לעסוק בשיפוט המוסרי של הדמויות, אלא לבחון אותן בהקשר למקומן ופעולתן בטקסט.

החלק הראשון של הספר נותן סקירה רחבה עבור מי שלא בקי בהתפתחות הטלוויזיה האמריקנית בעשורים האחרונים – תקופה שהוגדרה כ"תור הזהב השני" של הטלוויזיה האמריקנית, והחלה בשנות ה-80, עברה שינויים והתפתחויות רבים וממשיכה למעשה עד היום – ובמגוון הסוגיות בהגדרת תחום המחקר, למשל מהם מאפייניה של טלוויזיית הבנות, אילו סדרות אפשר לכלול בסוגה זו, אילו סדרות נבחרו לניתוח והדגמה ועוד. לתחושת, ייתכן שניכרת כאן השפעת המחקר האקדמי, שכן יש בחלק זה עיסוק יתר בהצדקת תחום המחקר עבור הקוראות והקוראים. הכתבת עוסקת בהרחבה בניסיון לבדל את תחום המחקר מתחומי מחקר אחרים ומסוגות אחרות, אך המאפיינים הכלולים בפירוט זה הם לאו דווקא ייחודיים, גם על פי הסבריה של לוי עצמה, ולכן נמנות לצידם גם הסתייגויות לא מעטות – למשל, המחקר עוסק בדמויות שהתפתחו בתחילת המילניום השני, אבל היא מודה שהיו דמויות כאלו גם לפני כן ואחרי כן – מה שמגביר את חוסר הבהירות. באופן אישי עלו אצלי כמה הסתייגויות בנוגע לתיאור ולהבחנה של תחום המחקר. לדוגמה, לוי עוסקת בסדרות בעלות מאפיינים המוצגים כ"נשיים", כגון העדפת דיאלוג על פני פעולה, עיסוק ביחסים והתרחשויות במרחב הביתי – אך אלו מאפיינים של רוב תוכני הטלוויזיה לדורותיהם, הקשורים במידה רבה להתפתחות המדיום ולא לסוגות מסוימות. למשל, הדגש על דיאלוג בטלוויזיה מתוסרטת ובכלל נבע היסטורית מהמגבלות הטכניות של ראשית ימי המדיום, וכן מהשפעתם הרבה של הרדיו והתיאטרון, שהכתיבה ניצבת במרכזם. למעשה, בתחילת דרכה הטלוויזיה הייתה מכשיר ביתי המוצב בדרך כלל בסלון ומכוון לקהל ביתי ומשפחתי, ובפרט לנשים שרובן עדיין בילו את עיקר שעות היום בבית, ונתפסה באופן כללי כמדיום "נשי" ולכן נקלה (D'Acci, 2004; Feuer, 1995).

גם בדיון הנרחב לגבי בחירת הדמויות הרגשתי שהעיסוק בהצדקה עצמה נמצא בעוכרי הטקסט, שכן חלק מההבחנות הן בעיניי שנויות במחלוקת וכך מסיטות את תשומת הלב מהעיקר. לדוגמה, כדי להדגיש הבדלים בין סוגי דמויות נשיות לוי מזכירה את פגי אולסון מהסדרה **מד מן**, ומאפיינת אותה בתור דמות משנית ולא גיבורה או אנטי־גיבורה. אולם לדעתי אחד הנושאים המרכזיים ב**מד מן** הוא מקומן של נשים בסדר הפטריארכלי ובשינויים שחלו בו, כשדמותה של פגי היא סוכנת השינוי המרכזית (בהצלחה יחסית, אבל עם מחיר אישי כבד) ולכן היא גם גיבורה (מבחינת מקומה בנרטיב) וגם אנטי־גיבורה, לפי ההגדרות וההבחנות שמציע מחקרה של לוי: אולסון לא מתאימה עצמה לסדר הקיים וחותרת תחתיו שוב ושוב מתוך העמדה המגדרית, ובכך מייצרת הלכה למעשה סדר אלטרנטיבי. ייתכן שהצגת תחום המחקר, הסדרות והדמויות שנבחרו כמקרי בוחן המייצגים תופעה שמאפיינת מגוון סוגות, כגון דוקו־סבון (docu-soap), דרמה ודרמה קומית (dramedy), הייתה ממקדת את הדיון בייחוד ובעניין שבטקסטים שנבחרו ובתופעה עצמה.

הספר מחולק לארבעה פרקים: התנגדות, החרגה/התבדלות (deviation), סדרתיות ושכתוב. בפרק הראשון לוי מנתחת את הסדרה **בנות**, לצד סדרות כמו **האחות ג'קי ועמוק באדמה** (סדרה שלרוב לא משייכת ל"טלוויזיית בנות"), ומדגימה את השימוש בכלים ספרותיים של משחק בזמן הסיפור, כמו סיפור בתוך סיפור, קריינות (voice-over), או אלמנטים כמו חלום, המאטים ואף קוטעים את הרצף הסיפורי. למשל, הסיפור־בתוך־סיפור **בבנות** מאפשר לדמות (האנה הורבאת') ולסדרה לטשטש היררכיות מקובלות בין חשוב ללא חשוב, וכך לבטא התנגדות לסדר הקיים. בסדרה **האחות ג'קי** הקריינות של מחשבות הגיבורה, הנמצאת מחוץ לזמן מצד אחד ובהווה מצד שני, מדגישה את הסובייקטיביות של המספרת, אבל לטענת לוי גם מציעה סדר ומרחב אלטרנטיביים, התואמים לאלטרנטיביות שהסדרה מציעה דרך סיפור החיים הכפולים שהדמות מנהלת – בבית ובעבודה.

בפרק השני לוי בוחנת מבנים מורכבים של זמן סיפורי, כמו הבזקים לעבר (flashback) והבזקים לעתיד (flash forward), ומראה כיצד טקסטים חורגים באמצעותם מהסדר הקיים ומפריעים לו, ואף מאפשרים את קיומם של סדר ומרחב אלטרנטיביים, לדוגמה בסדרות **האנטומיה של גריי ועקרות בית נואשות**. מעניין במיוחד בעיני החיבור של לוי עושה בין סדרות מתוסרטות לסדרות לא מתוסרטות, כלומר בין הדרמה לריאליטי. למשל, בפרק השלישי, העוסק בסדרתיות, היא מראה כיצד גם הסדרה **עקרות בית אמיתיות**, סדרת דוקו־ריאליטי (docu-reality) – סוגה המזוהה אף היא עם קהל נשי ומאפיינים נשיים, כמו מלודרמטיות ועיסוק בדמויות נשיות, במרחב הביתי ובמערכות יחסים – מבנה נקודת מבט אנטי־ממסדית (אנטי־הרואית) באמצעות כלים טלוויזיוניים

כמו סדרתיות, ובכך מאפשרת התנגדות. סדרתיות היא כלי שפוטנציאל החתרנות מובנה בו, שכן הוא דוחה או מונע סגירה נרטיבית, ולכן את החזרת הסדר על כנו. בסדרות ותוכניות המשתייכות לטלוויזיית בנות המאפיין הזה חובר לעיתים קרובות לתמות רומנטיות שמאפיינות את תרבות סרטי הבנות (chick flick). כך, אם בטקסטים שמבנים סדר פטריארכלי הנרטיב הרומנטי המסתיים בחתונה מסמן את הסוף הטוב, הרי בטלוויזיית בנות חתונה בסיום העונה יכולה להפוך, על פי לוי, מאקורד סיום המקבע נרטיב וסדר חברתי לפיתול עלילתי אחד מני רבים בעונה הבאה של הסדרה, ובכך לא רק להציע סדר אלטרנטיבי אלא להתנגד בפועל לסדר המסורתי.

בחלק האחרון (שדיבר אליי במיוחד) לוי מדגימה כיצד אנטי־הרואיות נשית מתגברת דרך הקשרים אינטר־טקסטואליים בין הסדרות, כך שנוצרת נוכחות משמעותית של סוגים שונים של סדר אלטרנטיבי בטלוויזיה במאה ה־21 בכלל. לוי מתייחסת למחקר של אלסופ (Alsop) מ־2019 על האחוה הנשית (sisterhood) הנפוצה בסדרות דרמה אמריקניות במאה ה־21, ואף קודם לכן (**סקס והעיר הגדולה** למשל הייתה ממבשרות הגל), וטוענת שיש גם אחווה נשית בין הסדרות, וכי ההצטברות של עוד ועוד אנטי־גיבורות המבטאות התנגדות לסדר הפטריארכלי תורמת ליצירת סדר נרטיבי חדש, מעבר לכל סדרה כשלעצמה.

לסיכום, לוי מחברת בין כלים שונים, מבניים וסיפוריים, כדי לחזק את התזה שלה: במגוון הסדרות הנבחנות בספר, אשר מזוהות עם קהל נשי, הכלים הטלוויזיוניים לא רק מעצבים את הדמויות כאנטי־גיבורות ומעצימים את ההתנגדות שהן מביעות, אלא גם מאפשרים לשכתב את הסיפור הפטריארכלי ולהציע סדר חלופי. ההדגמה של המנגנונים וההבניה האלו – דרך מגוון גדול של סדרות, דמויות וזוויות ניתוח – מרתקת, מעשירה ומעוררת מחשבה עבור הצופות והצופים והקהילה היוצרת והחוקרת. לוי מציעה בספרה אופני התבוננות חדשים על מאפייני הדרמה והטלוויזיה העכשוויות, על האפשרויות הטמונות בשילוב בין מרכיבים טקסטואליים, כמו הדמות האנטי־הרואית והמורכבות הטמפורלית, ועל קריאה חתרנית בדמויות נשיות במרכזם של טקסטים וסוגות המזוהים כנשיים.

רשימת המקורות

- Brost, M. J. (2020). *The anti-heroine on contemporary television: Transgressive women*. Lexington Books.
- Clavel-Vazquez, A. (2018). Sugar and spice, and everything nice: What rough heroines tell us about imaginative resistance. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 76(2), 202–212.
- D'Acci, J. (2004). Television, representation, and gender. In R. C. Allen & A. Hill (Eds.), *The television studies reader* (pp. 373–388). Routledge.
- Feuer, J. (1995). *Seeing through the Eighties: Television and Reaganism*. Duke University Press.
- Mittell, J. (2015, August 17). AnTenna, UnREAL: Anti-heroes, genre and legitimation. *Antenna*. <https://blog.commart.wisc.edu/2015/08/17/antenna-unreal-anti-heroes-genre-and-legitimation/>

